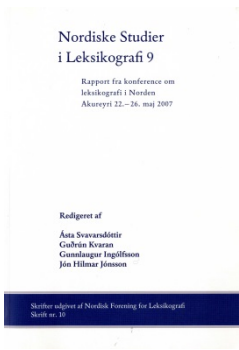

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Leksikografi i pedagogisk perspektiv - Ein presentasjon av Norsk Ordbok for skoleelevar og studentar	
Forfatter:	Dagfinn Rødningen og Knut E. Karlsen	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 9, 2008, s. 371-382 Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Akureyri 22.-26. maj 2007	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Leksikografi i pedagogisk perspektiv

Ein presentasjon av Norsk Ordbok for skoleelevar og studentar

Although publishing houses ought to be an important participant in the marketing of dictionaries, necessary qualifications are to be found in the editorial dictionary staff. In particular this is the case when it comes to large multi-volume national dictionaries. In spite of this, it is hard to find descriptions of dictionary presentations intended for pupils and students. An investigation of curricula in compulsory school and upper-secondary school in the Scandinavian countries reveals big differences between the countries. The Danish compulsory school curriculum shows thorough use of dictionaries, whereas the subject is not mentioned at all in the Swedish curriculum. Taking a presentation of *Norsk Ordbok* for pupils and students as a starting point, the authors show how the use of *Norsk Ordbok* can be integrated in mother tongue teaching to expand not only word knowledge, but also knowledge of language history and dialectology. By use of auditive and visual effects pupils and students can be motivated to use a complex dictionary. An evaluation of the presentation shows that pupils and students find it useful and instructive.

1. Innleiing

Elevar i grunnskolen og i den vidaregåande skolen bør vere ei viktig brukargruppe for mange typar ordbøker. Men i kva grad forsøker ordboksredaksjonar eller -prosjekt å marknadsføre seg for denne brukargruppa? Prøver dei i det heile å nå aktuelle brukargrupper med produktet sitt? Kanskje stiller vi feil spørsmål. Kanskje skulle ein heller spørje om dette er ei oppgåve for dei som utviklar og skriv ordboka. Er ikkje dette ei oppgåve som utgjevaren, forlaget, skulle ha eineansvaret for?

Svaret på dette spørsmålet er ikkje avgjerande for denne framstillinga, så vi treng for så vidt ikkje ta stilling til problemet no. Det som er sikkert, er at *kompetansen* for å kunne gjere eit toverretta arbeid mot aktuelle brukargrupper, ligg i ordboksredaksjonen. Iallfall må ein slå fast at det er tilfellet for store nasjonale ordboksverk. Derfor bør ordboksredaksjonar i alle høve vere budd på å presentere ordboka eller ordboksverket for ålmenta. I tillegg er det òg eit moment at ein gjennom ein slik prosess, gjer redaksjonen meir bevisst på kven som skal lese det ein skriv. Dessutan må det vere motiverande for redaktørane at det òg blir arbeidd med å gjere ordboka kjend for omverda. Sist, men ikkje minst, er det sjølv sagt også i forlaget si interesse at ordboksproduktet blir gjort kjent for potensielle kjøparar.

2. Litteratur om emnet

Vi har prøvd å finne ut kva som har vore gjort på dette feltet i Norden, men har funne svært lite relevant. Det meste som har vore skrive, dreier seg om leksikografi som akademisk emne ved universitet og høgskole, og det er ikkje særleg relevant i vår samanheng. Vi har likevel merka oss to mindre arbeid av Ruth V. Fjeld (Fjeld 1997 og 1999). Perspektivet er bruken av ordboka i ein fagleg samanheng, og i tillegg er det ein del om ordbokstypologi. Utifrå det tek ho opp kva slags ordbok som høver best til det einskilde konkrete føremålet. Ho kjem i liten grad inn på leksikografi som emne, og seier ingenting om dei ressursane som ordbøkene byggjer på. I begge tilfella er det lærarane som er den direkte målgruppa, men indirekte er det elevane sin bruk av ordboka det dreier seg om.

Lærarane er vel òg den viktigaste målgruppa for Oddrun Grønvik (Grønvik 1992) i ein artikkel der ho drøftar kva skoleelevar må kunne for å ha nytte av ei definisjonsordbok. I artikkelen kjem ho inn på korleis definisjonane bør vere utforma for at det skal vere enkelt for elevane å forstå dei. Ho tilrår likevel ikkje noka bestemt ordbok til bruk i skolen, men etterlyser heller ei god barneordbok på norsk.

Eit siste døme er Karsten Schou (Schou 1999), som skriv om tospråklege ordbøker, og målgruppa er engelskstudentar ved universitetet som treng rettleiing i eigen ordboksbruk. Slike meir eller mindre private rettleiingar frå lærarar til studentar vil vi tru ikkje er heilt uvanlege, sjølv om vi ikkje har greidd å spore opp fleire.

3. Læreplanar

Ei undersøking av læreplanane i grunnskolen og i den vidaregåande opplæringa i dei skandinaviske landa (Danmark, Noreg og Sverige) viser store forskjellar landa imellom når det gjeld i kva grad ein legg vekt på bruk av ordbøker i undervisninga.

3.1 Danmark

Den gjeldande læreplanen i Danmark, Fælles Mål (Det danske Undervisningsministeriet), frå 2003, dekkjer danskfaget frå første til niande årstrinn. Dokumentet er delt i ein læreplan (som mellom anna inneheld beskriving av faget, formål, slutt mål, trinnmål, progresjon og rettleiande leseplan) og ei undervisningsrettleiing (med råd og vink til undervisninga). Bruk av ordbok er nemnd mange gonger i den danske læreplanen. I fleire delar av planen og så å seie på alle årstrinn inngår bruk av ordbok som ein del av undervisningsopplegget. Allereie i beskrivinga av undervisninga for første og andre årstrinn er det lagt vekt på at elevane skal bruke ordbøker og leksikon som er lagde til rette for alderstrinnet. I trinnmål etter fjerde årstrinn er det sagt at elevane skal kunne bruke ordbok som opplyser om bøyingsformer. Deretter er det lagt vekt på bruk av ordbok på alle

årstrinn. Det er òg lagt inn ein viss progresjon ved at ein først berre krev bruk av oppslagsdelen av ordboka (6. årstrinn), mens ein seinare ventar at elevane skal vere i stand til å bruke både oppslags- og innhaldsdelen av ordboka (9. årstrinn). Meldinga til lærarane (og dei føresette) er at det skal trenast på å bruke ordbok jamt, både i lese- og skriveprosessen. I undervisningsrettleiinga kjem vektlegg- inga av ordbøker enda klarare fram. I avsnittet om staving heiter det til dømes at

Brugen af ordbog bør have en høj placering i undervisningen i retstavning. Ordbogen må være tilpas let at finde rundt i for hver enkelt elev, sådan at de alle betragter den som et hjælpemiddel, det kan betale sig at bruge. Derfor må klassen have forskellige ordbøger til rådighed, fra den enkleste til den mest udbyggede.

Og vidare i avsnittet om språk generelt:

At der er en ordbog med ordforklaringer, bør være en selvfølge, men også ordenes udtale, bøjning og etymologi, synonymer, almindelige forkortelser, stave- og tegnsætningsregler og forklaringer på særlige ord som fremmedord eller sted- og personnavne kan der være brug for at slå op. Enkelte ordbøger samler alle disse oplysninger og kan bruges i klassens håndbibliotek, og spesielle ordbøger, opslagsværker og tidsskrifter om sprog og antologier med fx ordsprog, citater og bevingede ord bør kunne findes på skolebiblioteket. For at vænne eleverne til at bruge håndbøgerne må læreren selv hyppigt gøre brug af dem, både ved selv at slå op og især ved at opfordre eleverne til at slå op.

Når det gjeld den vidaregåande opplæringa i Danmark, er læreplandokument- makarane mykje mindre ambisiøse med omsyn til bruk av ordbok. I 2003 kom det ei reform av dei vidaregåande utdanningane ('de gymnasiale uddannelser') i Danmark. Reforma omfatta både studenteksamen, høgare handelseksamen, høgare teknisk eksamen og høgare førebuingseksamen. Det mest konkrete dømet på at bruk av ordbok er nemnd i læreplanane for gymnaset, finn ein i undervisningsrettleiinga til dansk A for elevar som skal ta studenteksamen (ny ordning). Her rår ein læraren til å gjere elevane fortrulege med bruk av hjelpemiddel for å skrive korrekt, til dømes ulike ordbøker, oppslagsverk og nettsida til Dansk Sprognævn.

3.2 Noreg

Den gjeldande læreplanen i Noreg, Kunnskapsløftet, avløyste Læreplanverket for den tiårige grunnskolen frå 1997 (L97) i 2006 (Det norske utdanningsdirektoratet). I morsmålsfaget i grunnskolen er det dessverre ei negativ utvikling når det er tale om ordboksbruk frå det gamle læreplandokumentet til det som gjeld i dag. Etter L97 skulle elevane arbeide med rettskriving i egne tekstar, mellom anna ved hjelp av ordbok, og elles gjere seg kjende med både ein- og tospråklege

ordbøker (femte klasse). Også i måla for tiande klasse var bruk av ordbok nemnd. I Kunnskapsløftet er dette redusert til at eit mål for opplæringa etter sjuande årstrinn er at elevane skal bruke oppslagsverk og ordbøker. I engelskfaget er det eit mål at elevane skal bruke ordbøker og andre hjelpemiddel i eiga språklæring etter fjerde årstrinn.

Også i den vidaregåande opplæringa i Noreg blei læreplanane reviderte i 2006. Kunnskapsløftet overtok då for Reform 94 (R94). Vektlegginga av ordbøker må seiast å vere nokolunde den same i desse dokumenta. I R94 heitte det i felles mål for modul 1 og 2 at elevane skulle kjenne til og kunne bruke hjelpemiddel som ordbøker, leksika og andre oppslagsverk, mens det i Kunnskapsløftet heiter at elevane etter Vg1 skal kunne bruke "bibliotekets sentrale databaser og andre faglige kilder, både tradisjonelle og elektroniske, i egne arbeider". Det skulle vel òg inkludere ordbøker.

3.3 Sverige

Den siste læreplanen for den niårige obligatoriske skolen i Sverige, Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94) (Det svenska Skolverket), tok til å gjelde i 1994. Han er felles for grunnskolen, sameskolen, den obligatoriske særskolen og spesialskolen, og blei i 1998 tilpassa til òg å gjelde førskolen og skolefritidsordninga (fritidshemmet). I tillegg til læreplanen finst det i kvart fag ein nasjonalt fastsett kursplan. Bruk av ordbok er ikkje nemnd i korkje læreplan eller kursplan for noko årstrinn. Dette gjeld både for kursa svensk, svensk som morsmål og morsmål (for elevar med andre morsmål enn svensk). Leitar ein i kursplanen for framandspråk, finn ein denne passusen under mål for engelsk etter niande skoleår: "kunna välja och använda hjälpmedel vid textläsning, skrivning och andra språkliga aktiviteter". Sjølv om det ikkje er nemnt eksplisitt, må vi tru at ordbøker kan vere eit slikt hjelpemiddel.

Den same tendensen finn vi òg i den vidaregåande opplæringa i Sverige (gymnasial utdanning). Det finst ingenting om ordboksbruk i emna svensk eller svensk som andrespråk. Ikkje eingong i kursplanen for engelsk har svenskane nedfelt bruk av ordbok som eit mål i undervisninga.

3.4 Læreplanar – konklusjon

Kva som er nedfelt i læreplanane, er sjølvsagt viktig for kva som er eller kan bli praksis i skolen. Vi har ikkje funne nokon undersøkingar om kva som er praksis når det gjeld bruk av ordbøker i skolen i dag, men vårt inntrykk er at det er eit undervurdert og uutnytta hjelpemiddel i skolekvardagen, iallfall i den norske skolen. Danskane er definitivt best i klassen. Gjennom heile læreplandokumentet for morsmålsfaget i grunnopplæringa er det lagt vekt på at elevane skal bruke ordbøker aktivt. I undervisningsrettleiinga for læraren er det eksplisitt streka under at elevane skal ha tilgang til ulike typar ordbøker, og at læraren sjølv skal vere eit føredøme for elevane ved sjølv å bruke ordbok aktivt. Ordboksbruk er tona

kraftig ned i læreplanen for gymnaset, så ein får håpe at elevane tek med seg gode ordboksvanar over i den vidaregåande skolen. At bruk av ordbok i morsmålsfaget ikkje er nemnd i dei svenske læreplanane i det heile, er overraskande. Det kan sjølvstund ha noko å gjere med kor langt ned på detaljplanet læreplanen går, men det er verdt å merke seg at ordboksbruk heller ikkje er nemnd i kursplanane, som vel er meint å vere ei utdjuping av læreplanen. Den norske læreplanen for grunnskolen plasserer seg mellom den danske og den svenske når det gjeld vekt på ordboksbruk. Det oppsiktsvekkjande er at bruk av ordbok er tona ned i den nye læreplanen frå 2006.

4. Korleis kan ordbøker – og ordbokskjelder – brukast i undervisninga?

4.1 Ordboka – ikkje berre hjelp til å stave riktig

Det å aktivt bruke ordbok i alt tekstarbeid, også når det gjeld morsmålet, bør vere eit sjølvstund mål i undervisninga allereie tidleg i grunnskolen. Men i tillegg til å vere eit viktig hjelpemiddel i sjølve skriveprosessen, kan nasjonale ordboksverk som *Norsk Ordbok* vere ein interessant inngangsport til ulike emne som læreplanane i morsmålet seier noko om. Vi skal mot slutten kome tilbake til ein diskusjon om kva for aldersgrupper og klassetrinn dette kan vere mest aktuelt for.

Store fleirbandsverk som *Norsk Ordbok* eignar seg ikkje først og fremst i det daglege arbeidet med stavekontroll og rettskriving i skolen eller heime. Dette er heilt sjølvstund når det gjeld papirversjonen, men ei elektronisk utgåve vil vere betre eigna. Papirversjonen er stor og tung, og å slå opp ei side der vil truleg mest verke forvirrande på grunn av den fortetta mengda av forkorta informasjon. Like fullt vil dei ulike delane av artikkelen innehalde verdfull informasjon av ulikt slag, og det er derfor nyttig og viktig at elevane blir kjende med kva for informasjon som finst, og kor i artikkelen dei kan finne han. Når det gjeld den elektroniske utgåva, blir det også viktig med kunnskap om korleis ein kan gjere søk i dei einskilde delane av artikkelen. *Norsk Ordbok* er til dags dato enno ikkje gjort tilgjengeleg elektronisk i den forstand at det er mogleg å slå opp eller gjere søk i dei ferdige artiklane, men grunnlagsmaterialet for ordboka er fulldigitalisert og søkbart i alle dei ulike delane. Med rettleiing her vil det vere mogleg å kunne finne fram til om lag den same informasjonen som er å finne i den ferdige artikkelen.

I kva norskfaglege emne kan så norske skoleelevar ha nytte av å gjere søk i *Norsk Ordbok*? Kunnskap om ulike ord, tydingar og bruksområde seier seg sjølv, spesielt knytt til den eine av dei offisielle målformene, nynorsk. I tillegg meiner vi at det kan vere mykje å hente først og fremst på områda språkhistorie og dialektlære.

4.1.1 Språkhistorie

Norsk Ordbok er ikkje noka reindyrka historisk ordbok (jf. Vikør 2006), men der vi har informasjon om det, tek vi med opphavsspråk, eventuelt også kva for språk det har kome frå til norsk. Søk i denne delen av artiklane vil derfor kunne eksemplifisere kva for språk som særleg har vore långjevarar for norsk, til dømes i form av tal som kan samanliknast. I tillegg kjem kunnskap om opphavet til einskilde lånord.

Ein svært sentral del av nyare norsk språkhistorie slik ho blir framstilt i skolen, er framveksten og utviklinga av nynorsk. Her spelar Ivar Aasen ei stor rolle, og i *Norsk Ordbok* er vi nøye med å dokumentere alt Aasen hadde med i dei to utgåvene av ordboka si. Vi tek også med informasjon om stavemåten og det grammatiske systemet han gjorde framlegg om, i den grad det skil seg frå dagens nynorsknorm. Av dette kan elevane mellom anna sjå sjølve korleis nynorsk har endra seg frå Aasens tid, og relatere det til den andre offisielle målforma, bokmål.

Det talespråklege grunnlaget nynorsk vart tufta på, er ein annan viktig del av historia til språket. Å kjenne til dette er også rekna som viktig for å oppnå ei større forståing for at vi må lære to skriftspråk i Noreg (og det er dessverre nynorsk som oftast blir skyteskiva blant norske skoleelevar i den samanhengen). Her er det mykje å lære frå *Norsk Ordbok*, ettersom ho òg er ei dialektordbok. Artiklane er bygde opp slik at alle dokumenterte dialektformer av eit ord kjem lista opp – med heimfestingar – ganske rett etter det normerte oppslagsordet. Dermed kan elevane med eigne auge sjå kva for talespråkleg breidd som ligg under den normerte skriftforma, eventuelt også kva delar av landet som har talemål som ligg tett opp til nynorsk. Her kan det kome overraskande resultat for mange, og dei vil neppe vere til ulempe for nynorskens popularitet.

Elles kan ord med fleire tydingar i mange tilfelle brukast som døme på korleis ord utviklar seg semantisk over tid, og kanskje også på korleis det har seg at same ordet kan ha ulike tydingar på ulike stader i landet. Å finne ut noko om dette kan nok krevje meir styring frå læraren si side, men kan i neste omgang kome elevane til gode i form av dømestoff på språkutvikling.

4.1.2 Dialektlære

Vi har allereie nemnt at *Norsk Ordbok* i tillegg til å vere ei litterær ordbok som dekkjer det nynorske skriftspråket, også er ei dialektordbok. Vi viser den dialektale variasjonsbreidda som finst av ord både i uttale, formverk, tyding og bruk, i den grad vi kan dokumentere dette i kjeldene våre. Her er det mykje å hente for skoleelevar i eit land som Noreg, der interessa for talespråk og dialektar er stor, og der dialektbruk framleis er relativt vanleg og akseptert. Informasjon frå målføredelen av artiklane kan i tillegg til kunnskapsverdien også fungere som motivasjonsfaktor i dialektlære, til dømes i form av leik- og konkurranseprega oppgåver om 'kva, korleis og kvar' når det gjeld einskildord.

Berre på eitt felt vil *Norsk Ordbok* i denne samanhengen kunne kome til kort. Ungdom er ofte svært interessert i nyutvikling innafor slangprega ungdomsspråk i norsk. Her har *Norsk Ordbok* den lina at vi ikkje tek med nye ord som ikkje er godt dokumenterte over ei viss tid. Vi vil helst ikkje ha med ord som ikkje lenger er i bruk eller er ukjende om nokre år. I presentasjonen vår, som vi snart skal seie meir om, prøver vi å grunngje kvifor det er slik, men vi tek òg med døme på at vi faktisk har fanga opp nyutviklingar som ungdom er opptekne av, og aktivt bruker.

4.2 Døme frå presentasjonen av *Norsk Ordbok*

Mange vil hevde at det å skulle presentere eit leksikografisk emne for elevar eller studentar er ei pedagogisk utfordring i seg sjølv. Likevel meiner vi at vi i eit ordboksverk som *Norsk Ordbok* arbeider med emne og rår over eit materiale som absolutt kan eigne seg for elevar i vidaregåande opplæring og for studentar. Vi vedgår at det er ei pedagogisk utfordring, men ved å lage ei innpakning som appellerer til dei unge, kan ein likevel nå fram med budskapet.

For vår del vil det seie at vi har laga ein PowerPoint-presentasjon som i utgangspunktet skal vare 45 minutt, altså ein vanleg skoletime. Presentasjonen inneheld rundt 25 lysark og er delt i tre hovuddelar: ein historisk del, ein del der vi gjev døme på innhaldet i ordboka, og ein del der vi gjer greie for dei elektroniske ressursane vi rår over med døme på korleis dei kan nyttast i ein skolesituasjon. Ein profesjonell teiknar har illustrert nokre av artikkeldøma, og vi har aktivt brukt ein del audiovisuelle innslag for å bryte opp framstillinga, men samtidig slik at innslaga er knytte til det faglege innhaldet. Til dømes opnar presentasjonen med eit videoklipp frå den britiske serien *Black Adder* (med Rowan Atkinson i rolla som *Black Adder*) der prins George og *Black Adder* møter Dr. Samuel Johnson, redaktøren av den første store engelske ordboka, *A Dictionary of the English Language* (1755). (Dette møtet endar med at alle trur det einaste eksemplaret av ordboka, som det har teke Johnson 18 timar kvar dag i 10 år å få ferdig, brenn opp i peisen.)

Vidare er *Norsk Ordbok* sett inn i ein historisk samanheng og samanlikna med andre nasjonale europeiske ordboksverk. Så blir perspektivet snevra inn til den norske språksituasjonen midt på 1800-talet og forløparane til *Norsk Ordbok*, Ivar Aasen og Hans Ross. Det særleine med den norske språksituasjonen og statusen til talemåla står sentralt, og ikkje minst det faktum at *Norsk Ordbok* ved sida av det nynorske skriftspråket òg beskriv talespråket, dialektane.

I andre delen viser vi først med nokre døme korleis artiklar i *Norsk Ordbok* kan sjå ut. Det siste dømet, den lange artikkelen om verbet *gå*, er illustrert med eit videoklipp frå Monty Python, *The Ministry of Silly Walks*, med John Cleese i hovudrolla. Ei anna tilnærming til ordartiklar, med større vekt på deltaking frå salen, har vi i form av ein gjetteleik der vi berre gjev opp definisjonane og bruksdøma til eit ord, slik at elevane/studentane skal finne oppslagsordet. Eit auditivt

verkemiddel vi har brukt, er ein låt av ein norsk rappar (Ravi: *Dødsstøt*) som syng på dialekt, og der tittelen på låta illustrerer ei nyutvikling i språket med omsyn til samansetjingsstrategi.

I den tredje og siste delen viser vi korleis dei elektroniske søkjeværktøya til *Norsk Ordbok* også kan brukast av elevar, studentar og lærarar i undervisninga. Sjølv om det ikkje er mogleg å søkje i sjølve ordboka i dag, er det fullt mogleg å søkje i dei fleste kjeldene ordartiklane byggjer på. På nettstaden til Norsk Ordbok 2014 finn ein dei søkjeværktøya prosjektet har utvikla i samarbeid med Eining for digital dokumentasjon (EDD). Her skil vi mellom søk i *Metaordboka*, som er ei komplett liste over dei normerte oppslagsorda som finst i databasen (om lag 600 000 oppslagsord), og søk i setelarkivet, som er ei digitalisert samling av dei rundt 3,2 millionar (unormerte) papirsetlane (og ein del elektroniske setlar) med ordininformasjon, døme og uttaleopplysningar. I tillegg demonstrerer vi søk i tekstkorpuset til Norsk Ordbok 2014, som no er på meir enn 30 millionar ord. Gjennom følgjande illustrerande døme prøver vi å få elevane/studentane til å tenkje over kva skriftspråksnormering er, og forholdet mellom skrift- og talespråk:

I normeringa av nynorsk har ein tradisjonelt vore skeptisk til (somme) lågtyske prefiks og avleiingar (*an-*, *be-*, *-heit*, *-else*). Desse er likevel utbreidde i dialektane, og dukkar såleis ikkje sjeldan opp i elev- og studenttekstar. Mange lærarar rettar difor ofte ei form som *friheit* til *fridom* i tråd med gjeldande rettskriving. I eit deskriptivt ordboksverk som *Norsk Ordbok* syner realitetane med omsyn til bruk seg. Søk i setelmaterialet vårt viser at *friheit* er godt belagt, og at det særleg er utbreidd i talespråket. Men også søk i tekstkorpuset gjev mange tilslag (25). Kjende nynorskforfattarar som Arne Garborg og Aasmund Olavsson Vinje har brukt ordet i skrift. Vi nemner òg at Ivar Aasen sjølv hadde *friheit* som oppslagsord i 1850-utgåva av ordboka si. I 1873-utgåva var *friheit* ute som oppslagsord. Då hadde han teke inn *fridom*, men berre som tilvising til oppslaget *friskap* der han realdefinerer ordet. Der skriv han at forma *fridom* er sjeldan og at den vanlegaste forma er *friheit*.

Gjennom dette dømet får elevane demonstrert kva som kan syne seg som språklege realitetar bak ei rettskrivingsnorm. Med sakleg rettleiing frå læraren kan dømet vere grunnlag for ein diskusjon om kva som skal vere lov eller ikkje lov å skrive. Læraren kan på si side kome til å reflektere litt over sin eigen rette- og rettleiingspraksis i skriftleg norsk. Eit ordboksmateriale kan altså vere utgangspunkt for å handsame norskfagleg relevante tema, og det er ikkje vanskeleg å finne andre døme som på same måten kan kaste lys over sentrale emne i norskfaget og invitere til refleksjon og diskusjon.

5. Erfaringar og konklusjon

Utgangspunktet for at vi laga presentasjonen, var at vi skulle ha noko å by på dersom elevgrupper eller skoleklassar meir eller mindre tilfeldig skulle dukke opp

i redaksjonen i følge med ein spesielt interessert og/eller (over)ambisiøs lærar. Etter kvart har vi sett betre kva for moglegheiter som ligg i ei meir planmessig satsing mot denne målgruppa. Ikkje berre kan vi by på ressursar som elevar og lærarar kan nytte seg av i arbeidet med morsmålet, men vi kan også få den effekten at *Norsk Ordbok* blir gjort meir kjent for folk, og at nynorsk dermed blir meir synleg. I tillegg får vi spreidd kunnskap om kva leksikografi er, og kva som ligg bak "fasaden" til ei ordbok.

5.1 Erfaringar

Fram til no har vi testa presentasjonen tre gonger. I tillegg til ei jomfrufamsyning for største delen av NO-redaksjonen, har vi lagt han fram for ei forsamling på 150–200 lærarstudentar ved Høgskolen i Oslo. Vi har òg fått høve til å prøve oss for ein grunnkursklasse ved den vidaregåande skolen i Oslo.

Ved dei siste to tilfella delte vi ut eit evalueringsskjema og bad om respons frå tilhøyrarane. Svara på to av spørsmåla er særleg interessante i denne samanhengen. 70 av lærarstudentane fylte ut skjemaet. På spørsmål om kva for delar av norskfaget dei meinte presentasjonen var mest relevant for, merkte 48 av for nynorsk, 49 for dialektar og 39 for språkhistorie. 10 av dei kryssa av for "anna", og av desse presiserte 4 at det var mest relevant å lære å slå opp i ei ordbok. Av 27 elevsvar på tilsvarende spørsmål hadde 21 merkt av for nynorsk, 12 for dialektar og 13 for språkhistorie. Dette stadfester langt på veg den oppfatninga vi på førehand hadde om relevansen for språkhistorie og dialektlære, medan vi vart positivt overraska over at så mange understreka kor relevant dette er for nynorskdelen av norskfaget.

Lærarstudentane vart også bedne om å gje uttrykk for kva målgruppe dei meinte ville ha nytte av presentasjonen. Her kryssa 32 av for ungdomsskoleelevar, 33 for elevar i vidaregåande skole og 42 for lærarar. Berre tre meinte at det kunne vere nyttig for mellomtrinnet i grunnskolen, medan éin meinte det kunne passe for barnetrinnet. Av dei mange som hadde kryssa både for ungdomsskole- og vidaregåande elevar, var det ganske mange som kommenterte at det nok var best for dei i den vidaregåande skolen. Opphavleg var det også den gruppa vi hadde i tankane. At såpass mange meinte dette var nyttig for lærarane, var vi kanskje ikkje så budde på.

Utifrå desse evalueringresultata, og dei inntrykka vi sjølve sit att med etterframsyningane, trur vi helst at dette stoffet er best eigna for elevar i den vidaregåande skolen, og dessutan for lærarar og lærarstudentar. Av dei vidaregåande elevane er det truleg mest å hente for det øvste klassetrinnet, altså dei eldste elevane. Det trengst ein god del bakgrunnskunnskap for å forstå grunnleggjande ting som det elles vil ta for lang tid å forklare, og det er det nok berre dei eldste elevane som har. Om den faglege forenklinga og dei "gøyale" pedagogiske innslaga blir for omfattande, kan mykje sentralt og viktig stoff bli borte på vegen. Slik sett verkar det som vi råka godt då vi hadde elevar i vidaregåande skole i tankane ved den første utforminga av presentasjonen.

Den store interessa og gode responsen vi fekk frå lærarstudentane på Høgskolen i Oslo, gjer det også interessant å i større grad tenkje på komande lærarar som ei målgruppe. Dei bør ha dei beste faglege føresetnadene for å sjå kva moglegheiter som ligg i å nytte ressursane til *Norsk Ordbok* i norskundervisninga, og dei er, ved å vere pedagogar, godt skikka til å formidle denne innsikta vidare til elevane sine, gjerne i planmessig utforma pedagogiske opplegg. Det kan derfor godt hende at ei satsing på to frontar kan gje dei beste resultatata med tanke på kva vi ønskjer å oppnå med presentasjonen av *Norsk Ordbok*.

5.2 Ressursar

Det høyrer normalt ikkje med til kjerneoppgåvene for ein ordboksredaksjon å drive med formidlingsverksemd til ålmenta. Framdriftskrav og snaue tidsfristar gjev lite rom for slikt. Dette er også situasjonen i *Norsk Ordbok*, men vi trur det er fornuftig bruk av ressursar å utarbeide eit opplegg som vi meiner kan ha eit stort potensial i seg på område som vi no har presentert. Og kanskje er det ikkje så dumt å tenkje nytt på dette feltet. Store nasjonale ordboksverk av typen *Norsk Ordbok* vil aldri bli kioskveltarar, men kan vi gjere meir for å utvide marknaden, utan at det skjer på kostnad av vitskapleg standard og kvalitet, bør vi kunne vurdere det. For *Norsk Ordbok* sin del kan resultatet også bli større aksept både for sjølv prosjektet og for nynorsken. Det meiner vi må vere ein stor bonus. Og som vi sa i innleiinga: Den naudsynte kompetansen for å drive utoverretta verksemd ligg i redaksjonane, og denne kompetansen bør utnyttast.

Kjeldeliste

- Fjeld, Ruth V. 1997: Bruk av tospråklige ordbøker. I: *Lingua. Tysk. Lærereens hefte*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fjeld, Ruth V. 1999: Hvilken ordbok bør elevene velge? Upublisert førelesing ved Fagleg-pedagogisk dag, Universitetet i Oslo, 5.1.1999.
- Grønvik, Oddrun 1992: Kva må ein kunna for å ha glede av ei ordbok? I: *Norsklæreren* nr. 4, 5–10.
- Norsk Ordbok 2014: <http://no2014.uio.no/>
- Schou, Karsten 1999: Ordbogsintroduktion for engelskstuderende. I: *Sprogforum* nr. 13, 53–61.
- Vikør, Lars S. 2006: Dei diakrone aspekta ved Norsk Riksmålsordbok og Norsk Ordbok. I: *LexicoNordica* 13, 7–23.

Undervisningsplanar

Det danske Undervisningsministeriet (henta mai 2007)
<http://www.faellesmaal.uvm.dk> (Fælles mål)
<http://us.uvm.dk/gymnasie/vejl/index.htm?menuid=1540> (Vejledninger og læreplaner til fagene i de gymnasiale uddannelser)

Det norske utdanningsdirektoratet (henta mai 2007)

<http://www.utdanningsdirektoratet.no> (Kunnskapsløftet 2006, Læreplanverket for den tiårige grunnskolen, Reform 94)

Det svenska Skolverket (henta mai 2007)

<http://www.skolverket.se/sb/d/468> (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet)

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=15&skolform=11&id=2087&extraId=> (Grundskola, kursplan)

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=7&skolform=21&id=S&extraId=> (Gymnasial utbildning)

Dagfinn Rødningen

forskar, redaktør, f. 1959

Norsk Ordbok 2014, Universitetet i Oslo

Postboks 1021 Blindern

NO-0315 Oslo

dagfinn.rodningen@iln.uio.no

Knut E. Karlsen

forskar, redaktør, f. 1969

Norsk Ordbok 2014, Universitetet i Oslo

Postboks 1021 Blindern

NO-0315 Oslo

k.e.karlsen@iln.uio.no

